

GLOBALISAATIO SOSIOLOGISENA KÄSITTEENÄ

P e k k a K o s o n e n

”There is, however, some basis for hope, not that sociologists will themselves help unify the world, for they can scarcely unify themselves, but rather that the common features of human existence will be increasingly documented and otherwise verified along with the undoubted variability that makes the human experience so challenging to those of us who seek to understand it, order it, and predict it.”

-Wilbert E. Moore 1966

Onko maailma muuttunut globaaliksi?

● Väitetään, että postmoderni on jäänyt 1980-luvulle – 1990-luvun käsite on ollut globalisaatio. Mutta jääkö globalisaatiokin vain postmoderniksi muutisankaksi? Vaara on olemassa, sillä globalisaatioon viitataan tavan takaa mitä erilaisimmissa merkityksissä.

Tyystin uudesta keskustelusta ei toki ole kyse. Monet sosiologit muistavat jo 1960-luvulta Marshall McLuhanin visiot ’maailmankylästä’ (global village), johon muutetaan kommunikaatiotekniikan keinoin. Wilbert E. Mooren (1966) artikkeli globaalista sosiologiasta – ensimmäisiä alallaan – pyrki saamaan aikaan keskustelua maailmasta yhtenäisenä järjestelmänä: ”to an increasing degree, the life of the individual anywhere is affected by events and processes everywhere”. Haaste otettiin vakavissaan 1970-luvulla, jolloin Frank ja Wallerstein hah-

mottelivat kokonaista maailmanjärjestelmän teoriaa. Immanuel Wallerstein ja hänen oppilaansa ihmettelevätkin, miksi globalisaatiosta puhutaan vasta nyt – ja paljolti maailmanjärjestelmäteorian ohitse. Heidän mukaansa kapitalistisella maailmanjärjestelmällä – jossa muotoutuu ydin, periferia ja semiperiferia – on jo monisatavuotinen historia.

Maailmanjärjestelmätutkimus on edelleen huomionarvoinen pitkän aikavälin esitys – mutta miksi juuri nyt puhutaan niin paljon globaalista? Ainakin kahden asian osalta paljon on muuttunut. Ensinnäkin vähitellen mutta yhä lisääntyvästi on kasvanut maailmanlaajuinen tietoisuus, jossa rajat ylittyvät. Toiseksi, kansainvälistyvät pääoma- ja rahoitusmarkkinat ovat laajentuneet huomattavasti 1980- ja 1990-luvuilla, ja tämä on luonut aivan uudenlaisen asetelman maailmantaloudessa. Mutta kolmanneksi taustalla on myös poliittinen muutos: murin murttuminen oli ratkaiseva sysäys keskustelulle globaalista kapitalismista.

Sosiologinen globalisaatiokeskustelu on laajentunut sittenkin melko myöhään, paljolti 1990-luvulla. Miksi näin? Yearley (1996, 9–13) näkee taustalla kaksi pidäkettä. Ensinnäkin sosiologia on perinteiltään tiiviisti sidoksissa kansallisvaltioon: tutkimuksen keskiössä on ollut tietty kansallisvaltiollinen (esim. ranskalainen tai suomalainen) yhteis-

kunta, nyttemmin myös vertailevasti. Tosin yhteiskunnan käsitettä määritettäessä tätä rajausta ei yleensä noudateta: useimmat yhteiskuntaan liitetyt luonnehdinnat kuten sosiaaliset suhteet, arvot ja normit eivät kunnioita valtioiden rajoja. Toiseksi sosiologeilla on taipumus keskittyä vain ja ainoastaan sosiaalisiin prosesseihin, vaikka valtioiden välisen erojen ymmärtämiseksi esimerkiksi maantiede olisi otettava huomioon. Tämä korostuu ympäristötutkimuksessa, mikä on Yearleyn tutkimuksen aiheena. Näihin kahteen pulmaan voinee lisätä sen, että vaikka yhteiskunta onkin kansallisvaltiota laajempi käsite, tällä hetkellä globaalia yhteiskuntaa on vaikea pitää realiteettina. Kansallisvaltiollisiin yhteiskuntiin verrattuna ehkä suurin ero on siinä, ettei globaalilla yhteiskunnalla ole valtiojärjestelmää, ja on kyseenalaista missä mielessä voidaan puhua myöskään globaalista kansalaisyhteiskunnasta. Kyseessä on hajaantunut tai anarkkinen järjestelmä, jota ei voi suoraan rinnastaa aiempiin käsitteisiin yhteiskunnasta. (Shaw 1994, 14–24.)¹

Pidäkkeiden voima on kuitenkin alkanut heikentyä 1990-luvulla, ja sosiologinen globalisaatiokeskustelu on vilkastunut. Samalla kulttuuriset muutokset ovat nousseet taloudellisten ja poliittisten rinnalle tutkimuksen kohteina. Tunnettu pitkän linjan globalisaatiotutkija on Roland Robertson (mm. Robertson 1992). Sittenmin aiheeseen ovat tarttuneet mm. Manuel Castells, Paul Hirst ja Leslie Sklair, ja myös Anthony Giddens on käsitellyt tematiikkaa eri yhteyksissä. Mutta viimeistään kun vuosikymmenen lopulla Ulrich Beckin ”Was is Globalisierung?” (1997) ja Zygmunt Baumanin ”Globalization” (1998) ilmestyivät, kukaan sosiologi ei voine välttää törmäämästä globaali-puheeseen eri yhteyksissä.

Seuraavissa jaksoissa tarkoitukseni on hahmottaa ja täsmentää globalisaation käsitettä. Yleisinä aiheina ovat ensinnäkin käsitteen rajaukset ja sen eri ulottuvuudet, toiseksi kysymys ajoituksesta ja kolmanneksi mahdollisista vaikutuksista. Lisäksi on syytä erottaa erilaisia tulkintänäkökulmia kuten konservatiivinen, liberaalinen ja kriittinen tulkin-

ta, sillä lähtökohdan valinta vaikuttaa paljolti siihen, kuinka näihin kysymyksiin vastataan.²

On syytä tähdentää, että olen tarkoituksella rajannut käsiteltävien aiheiden joukkoa välttyäkseni kaikkien mahdollisten aspektien listaamiselta. Pikemminkin nostan esiin ja tiivistän eräiden keskeisten globalisaatiotutkijoiden näkemyksiä ja pohdin sitten niiden osuvuutta.

Käsitteellisesti

Kansainvälistyminen ja globalisaatio ovat lähellä toisiaan. Yksikäsitteistä ja yleisesti hyväksytyä erottelua niiden välillä ei ole. Seuraava on kuitenkin suhteellisen laajasti omaksuttu: kansainvälistymisen käsitteessä näkökulmana ovat kansallisvaltioiden keskinäiset suhteet tai ainakin eri kansallisvaltioissa toimivien yksilöiden ja yritysten suhteet, kun taas globalisaation käsitteeseen sisältyy maailmanlaajuisten prosessien ja maailmanjärjestelmän tasoisten vaikutus-suhteiden näkökulma. Tilallisesti eroa voi luonnehtia niin, että kansainvälisiin suhte-

1 Niklas Luhmann tosin määrittelee yhteiskunnan tavalla, joka tulee lähelle maailmanyhteiskuntaa. Kun yhteiskunta on kaiken sosiaalisen kokonaisuus ja systeemi jota rajaa vain ei-sosiaalinen ulkomaailma, sen voi mieltää maailmanyhteiskuntana (Luhmann 1984, 555–560). Ajatuksen perustana on kuitenkin nähtävä Luhmannin oma systeemiteoria, joka antaa vastauksen kaikkiin kysymyksiin. Tästä lähtökohdasta Luhmann (1997, 145–171) arvostelee ankarasti tutkijoita, jotka puhuvat yhteiskunnista monikossa. Yhteiskunnan ja kansallisvaltion käsitteiden samastaminen ei olekaan perusteltua. Mutta myös yhteiskunnan ja maailmanyhteiskunnan käsitteiden samastaminen kiertää ongelman globalisaation ristiriitaisesta luonteesta.

2 Tarkoitukseni ei ole läpikäydä sosiologian historiaa, vaikka sekin olisi globaalinäkökulmasta kiintoisaa. Kyllä Marx ja Weber maailmansa tunsivat, ainakin omasta perspektiivistään. En myöskään kommentoi sinänsä kiinnostavia populaarihahmoja kuten Kurten ja Martin & Schumann – se on oman debattinsa paikka. Kirjallisuutta on paljon. Kirja-arviointeihin erikoistunut aikakauslehti *Contemporary Sociology* julkaisi numerossa 5/1996 (suhteellisen uusien) globalismikirjojen arviointeja 28 sivun verran. Jäljellä on siis eräiden keskeisten esitysten tiivistys ja kommentointi.

siin liittyy aikaavievä etäisyyksien ylittäminen, mutta globaalisissa suhteissa etäisyyksien voittaminen vaatii usein merkityksettömän vähän aikaa (ks. Scholte 1996, 46).

Alustava ja yleinen *globalisaation määrittäminen* seuraa Robertsonin (1992) ja Watersin (1995, 3) ehdotusta. Se pitää sisällään kaksi elementtiä: (1) Globalisaatio on sosiaalinen prosessi, jossa maantieteelliset ja kansallisvaltiolliset rajoitukset taloudellisille, sosiaalisille ja kulttuurisille yhteyksille vähenevät ja jossa (2) ihmiset tulevat kasvavassa määrin tietoisiksi tästä rajoitusten vähenemisestä ja myös osallistuvat sen toteutumiseen. Määrittäminen yhdistää rajojen ja rajoitusten vähenemisen sitä koskevaan tietoisuuteen. Siten sen on tarkoitus kattaa niin ”objektiivinen” kuin ”subjektiivinenkin” puoli.

Koska alustava määrittäminen on varsin yleinen, pyrin täsmentämään muutamaa seikkaa. Ensimmäinen keskeinen kysymys on, *kuinka ja mihin ulottuvuuksiin globalisaatio on rajattava*. Eri kirjoittajat tekevät omat rajauksensa, usein tosin asiaa sen tarkemmin pohdiskelematta. Yleisimmin käsite kytketään uudenlaisiin taloudellisiin prosesseihin ja valtasuhteisiin. Toisaalta puhutaan yhteisestä planeetastamme, jolloin ympäristökysymykset korostuvat. Tuntuu kuitenkin järkevältä pitää mielessä myös kulttuurinen, sosiaalinen ja poliittinen ulottuvuus, vaikka globalisaatiosta tällöin muodostuukin varsin laaja-alainen käsite. Mitään ulottuvuuksien tarkkaa luetteloa tuskin voi esittää, mutta keskeistä on tuoda esiin käsitteen moniulotteisuus.

Luonnollisesti käsitys näiden ulottuvuuksien tärkeydestä ja ensisijaisuudesta vaihtelee. Taloudellinen ulottuvuus on useimmiten etualalla, joillakin kirjoittajilla jopa yksinomaan. Monet sosiologeista haluavat kuitenkin nostaa taloudellisen rinnalle tai ohikin kulttuurisen määrittäksen (ks. erityisesti Robertson 1992 ja Robertson & Khondker 1998).

Yksi tutkijoita jakava seikka on *globalisaation ajoitus*. Wallersteinilainen kapitalistinen maailmanjärjestelmä on monisatavuotinen, 1400/1500-luvulta alkaen laajeneva prosessi. Viimeaikaisessa keskustelussa erityisesti Hirst ja Thompson (1996) tähdentävät

sitä, että monessa suhteessa kansainvälistyminen oli jo 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä ja ennen ensimmäistä maailmansotaa kehittynyt samalle tasolle kuin sata vuotta myöhemmin. Tämä koskee niin tavarakauppaa, pääomaliikkeitä kuin siirtolaisuuttakin, kuten vertailevilla tilastotiedoilla on osoitettavissa. Nykyinen globalisaatiopuhe olisi siis harhaista.

Myös Robertson (1992) esittää globalisaation hyvinkin pitkän kehityksen tuloksena: ajoitus alkaa jo 1400-luvulta katolisen kirkon aseman laajenemisen ja ihmisoikeuksien korostamisen myötä. Hänellekin ajanjakso 1870-luvulta 1920-luvulle muodostaa ’take-off’-vaiheen, jolloin kansainvälisen yhteiskunnan ajatus läpäisi monen tietoisuuden, siirtolaisuus oli laajaa, olympialaisia organisoiitiin ja alettiin jaella nobelin palkintoja. Silti Robertsonin painotus ajoittuu 1960-luvun lopulle ja sen jälkeiseen kehitykseen.

Jäljempänä esityksessäni hahmottelen talouden, ympäristökysymysten, kulttuurin ja politiikan globalisaatiota. Niiden muutokset ovat eriaikaisia, mutta monelta osin uudenlainen globalisaatio piirtyy esiin 1980- ja 1990-luvuilla, ja juuri tämä uudenlainen tilanne on artikkelini keskiössä. Toisaalta ei voi puhua mistään jo toteutuneesta globaalisuudesta tai ’läpiglobalisoinimisesta’ (’Durchglobalisierung’ [oma termi], vrt. Joachim Hirschin teesi läpikapitalisoinimisesta).

Osuvinna onkin määrittää globalisaatio *prosessikäsitteenä*. Globaalin yhteiskunnan piirteet yleistyvät ja vahvistuvat, mutta monet asiat jäsenyivät edelleen paikallisesti tai kansallisvaltiollisesti. Yritysten johto keskittyy tiettyihin kansallisvaltioihin, mutta tuotteiden valmistus, jakelu ja markkinointi hajautuu lukuisiin maihin. Rahoitusmarkkinoilla kansallisvaltioiden rajat ylittyvät ilman suuria aikaviiveitä. Sähköisessä viestinnässä kontaktit ja viestit välittyvät maasta ja maanosasta toiseen. Globalisaation prosessin voi siten havaita etenevän monessa suunnassa, mutta toimintojen paikallinen keskittymisen ei tämän vuoksi katoa.

Loppujen lopuksi kysymys ajoituksesta samoin kuin ulottuvuuksien rajaamisesta riip-

puu vahvasti valitusta tarkastelutavasta: globalisaation(kin) käsitteessä on kyse *tulkinta-taistelusta*. Maailmanlaajuisiin taloudellisiin ja poliittisiin prosesseihin sisältyy paljon uhkaavaa: ”pääomalla ei ole isänmaata”. Toiselta puolen samat prosessit voidaan nähdä pakkovallan poistumisena, vapauden edistymisenä ja vaurauden lähteinä.

Scholte (1996) erotelee kolme päätulkintaa. Perinteisissä, konservatiivisissa tulkinnoissa globalisaation tärkeys enemmän tai vähemmän kielletään – painopiste on edelleen kansallisvaltioissa ja niiden välisissä suhteissa. Liberaali näkemys sen sijaan asettuu globalisaation edistäjäksi ja kannattajaksi, ja etenkin uusliberaalien mielissä globalisaatio samastuu vapauteen ja kehitykseen. Tämä on valtajulkisuudessa ja liikemaailmassa dominoiva käsitys. Kolmas, kriittinen tulkinta näkee globalisaation prosessin reaalisesti mutta paikantaa uusien mahdollisuuksien ohella sen ristiriitaisia, demokratiaa ja tasa-arvoa heikentäviä piirteitä. Osa kriittisistä tulkinnoista tosin keskittyy maalaamaan seinälle tummia uhkakuvia, jolloin uudet mahdollisuudet eivät piirry esiin (näin etenkin eräissä pamfleeteissa). Omassa esityksessäni laajasti ymmärretty kolmas tulkintalinja on etualalla.

Taloudellisesti: yritysten sijoittuminen ja rahoitusmarkkinat

Olemme tottuneet puhumaan kansantalouksista, ja monissa maissa esiintyy oppiaine nimeltä kansantaloustiede. Tällöin lähtökohtana on tavallisesti kansallisvaltiollinen, suljetun talouden malli, jota sitten myöhemmin saatetaan modifioida ottamalla huomioon vienti, tuonti ja valuuttakurssit. Myös kansainvälinen kauppa on siten kansantalouksien välistä vaihtoa, jota jo klassinen poliittinen taloustiede ansiokkaasti eritteli. Onko tämä kuva nyt olennaisesti hajonnut, vai onko globaaleja muutoksia liioiteltu? Näistä kysymyksistä on viime aikoina kiistelty ahkerasti.

Globalisaatioteesin vahvan version mukaan tavaroiden, suorien sijoitusten ja valuuttojen tulisi virrata alueelta toiselle ilman erityisiä rajoja tai rajoitteita. Teesin kumoamiseksi on esitetty kaksi painavaa vastaväitettä

(ks. Hirst & Thompson 1996; Bairoch 1996). Ensinnäkään rajojen merkitys ei ole poistunut, vaikka tulleva ja monia rajoituksia onkin yleisesti vähennetty. Kansallisvaltiot ovat edelleen tärkeitä talouden yksikköjä, ja siten kysymys olisi pikemminkin *kansainvälistymisestä* kuin globalisaatiosta. Kaiken lisäksi uudet talousblokit kuten EU ja NAFTA luovat uusia rajoja maailmantalouteen.

Toisen vastaväitteen voi tiivistää ajatukseen: ei mitään uutta auringon alla. Pitkän aikavälin tarkastelussa tavaraviennin osuus kehittyneiden läntisten maiden bruttokansantuotteesta on tosin vaihdellut, mutta osuus oli jo 1890-luvulla suunnilleen samalla tasolla kuin 1980-luvulla. Myös suorat sijoitukset maasta toiseen olivat laajoja ensimmäisen maailmansodan alla, joskin näiltä osin tilastopohja on melko huhera. Poikkeuksellisenä jaksona näyttäytyykin oikeastaan maailmansotien välinen sulkeutuvan talouden aika.

Hirst ja Thompson (1996, 76–98) lisäävät kritiikkiinsä selvityksen siitä, mille alueille johtavien kapitalististen maiden ja erityisesti monikansallisten yritysten kauppa ja investoinnit kohdentuvat. Tuloksena on pikemminkin kuva alueellistumisesta kuin globaalistumisesta. Vaikka on totta, että monikansalliset yritykset toimivat ulkomailla, niiden toiminta-alueen voi nimetä eräänlaisiksi ’laajennetuiksi kotimarkkinoiksi’. Toiminta keskittyy valtaosin yrityksen emämaahan ja sen lisäksi lähipiiriin, kuten eurooppalaisilla yrityksillä muihin EU-maihin ja japanilaisilla yrityksillä Kaakkois-Aasiaan. Erityisesti Hirst ja Thompson tähdentävät sitä, että hyvin suuri osa Aasian, Afrikan ja Latinalaisen Amerikan maista on (lähestulkoon) näiden tavara- ja sijoitusvirtojen ulkopuolella. Suorat sijoitukset liikkuvat edelleen pääosin teollistuneiden maiden välillä.

Esitetyt vastaväitteet ovat osuvia, mutta kuten polemiikissa aina, eräiltä osin yksipuolisia. Monikansallisten keskittyminen teollistuneisiin maihin ei kumoa sitä tosiasiaa, että näiden maiden väliset sijoitukset ovat vilkastuneet, eikä sitäkään, että maiden joukko on jossain määrin kasvanut nk. vasta teollistuneiden (NIC) maiden suuntaan. Toiseksi Hirst ja Thompson haluavat (sinänsä kiin-

nostavasti) tarkastella yhdessä alkutuotantoa, teollisuutta ja palveluja. Esimerkiksi palvelut ovat luonteensa vuoksi usein sidottuja yrityksen lähipiiriin. Jos keskitytään teollisuustuotantoon, ulkomaiset toiminnot osoittautuvat huomattavasti suuremmiksi.

Kolmanneksi vertailujen kohdentaminen suuriin kapitalistisiin maihin, joilla tunnetusti on edelleen laajat sisämarkkinat, sivuuttaa sen uuden piirteen, että monien pienten maiden yritykset ovat ripeästi lisänneet toimintaansa maan rajojen ulkopuolella 1980- ja 1990-luvuilla. Läntisen Euroopan maista tämä koskee belgialaisia, hollantilaisia, ruotsalaisia, suomalaisia ja sveitsiläisiä suuryrityksiä, joiden työntekijöistä valtaosa jo työskentelee ulkomailla. Lisäksi näiden yritysten omistuspohja on monikansallistunut, ja fuusioiden tuloksena joukossa on esimerkiksi sveitsiläis-ruotsalaisia ja nytemmin myös ruotsalais-suomalaisia yrityksiä. Irlannin 1990-luvun huikea talouskasvu on paljolti rakentunut yhdysvaltalaisen ja muun ulkomaisen pääoman varaan.

Yritysten liikkuvuutta ratkaisevampana muutoksena on kuitenkin syytä pitää *rahoitusmarkkinoiden deregulaatiota*. Juuri lyhytaikaisten sijoitusten ja rahavirtojen rajoittamaton kasvu erottaa nykyisen globalisaatiovaiheen aiemmasta kansainvälistymiskehityksestä. Rahoitusmarkkinoiden laajamittainen deregulaatio, siis aiemman sääntelyn purkamisen, ajoittuu 1980-luvulle ja osin vielä 1990-luvulle (muutoksesta ks. Helleiner 1994). Suomessa muutos tapahtui varsin äkinäisesti ja erityisesti sen ajoitus oli epäonnistunut; tämä vaikutti 1990-luvun lamaan ja joukkotyöttömyyteen (ks. Kosonen 1994).

Eräänlainen esivaihe deregulaatiolle oli euromarkkinoiden muodostuminen 1960-luvulla, mutta varsinaiset käännekohdat löytyvät 1970-luvun lopun ja 1980-luvun alun Ison-Britannian, Yhdysvaltojen ja Ranskan ratkaisusta. Tämän jälkeen liberalisointialto eteni koko EU-alueella (erityisesti osana sisämarkkinapäätöstä) ja vain joitakin vuosia myöhemmin myös Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa. Siten 1990-luvun alkuvuosiin mennessä kansainvälisten pääomaliikkeiden

rajoitukset oli varsin pitkälle poistettu kaikissa OECD-maissa.

Varsin yleinen (uus)liberalistinen väite on, että rahoitusmarkkinoiden deregulaatio toteutui vääjäämättömällä voimalla kaupan ja sijoitusten vapauduttua ja myös uuden tietotekniikan mahdollistettua nopeat pääomaliikkeet. Tarkempi tutkimus osoittaa kuitenkin, että deregulaation perustana olivat määrätietoiset poliittiset päätökset – ja uusliberalistisen talousopin suosion kasvu. Aktiivisia päätöksentekijöitä olivat erityisesti kansainvälisten rahamarkkinoiden keskuspaikat ja -maat eli Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen pankkipiirit ja hallitukset (Helleiner 1994). Myöskään Pohjoismaissa ratkaisut eivät syntyneet pakon edessä tai automatiikan tuloksena, vaan talouspoliittisen harkinnan pohjalta (esim. Tranøy 1995).

Vapaiden rahamarkkinoiden perustelu on yksinkertainen. Ne edistävät taloudellista hyvinvointia kanavoimalla säästöt tuottavimpiin kohteisiin. Pääomien liikkuvuus myös suojelee kansallisvaltioita tietyiltä riskeiltä, kun esimerkiksi taloudellisen taantumien aikana on mahdollista lainata ulkomailta. Esitetyt perustelut on syytäkin kyseenalaistettu. Eikö vapaasti liikkuva raha juuri lisää valtioiden riskialttiutta, sillä rahaa liikkuu edestakaisin spekulatioiden johdosta? Ja eikö tästä seuraa pikemminkin reaalitaloudellisia kustannuksia kuin lisääntyvää hyvinvointia? Ainakin 1990-luvun lopulla, Aasian ja Latinalaisen Amerikan valuuttakriisien varjossa, kriittiset kysymykset ovat nousseet etualalle.

Samalla hallitukset pelkäävät kuollakseen vaatimuksia pääomaliikkeiden rajoituksista. Maailmassa, jossa teollistuneet ja teollistuvatkin taloudet ovat dereguloineet rahoitusmarkkinansa, sijoittajat (yritykset, pankit, eläkerahastot ym.) karttavat jyrkkiä toimia sijoitustensa kuivumisen pelossa. Toimien olisikin oltava koordinoituja, mihin palaan poliittista hallintaa käsittelevässä jaksossa.

Sanotun perusteella voi nostaa esiin eräitä kysymyksiä, joihin sosiologisen tutkimuksen on syytä tarttua. Ensinnäkin globaalien talousmuutosten ja ylipäätään taloudellisten

suhteiden sivuuttaminen (viimeaikaiseen tapaan) käy yhä perusteettomammaksi. Mutta toiseksi sosiologien tehtävänä on nähdä talouskin perimmältään sosiaalisena toimintana, jota myös monet poliittiset ja oikeudelliset päätökset sääntelevät.

Globaalit ympäristökysymykset

Ympäristö- ja väestökysymyksissä maiden rajat ovat aina ylittyneet, mutta silti kansainvälisen ulottuvuuden merkitys on lisääntynyt, ja sen esilletuloa vahvistaa globaali tietoisuus.

Globaaleilla ympäristömuutoksilla voi ymmärtää sellaisia luonnonjärjestelmän muutoksia, joita ei voi lokalisoida. Näihin kuuluvat ilmastomuutokset; kasvihuoneilmiö ja otsonikato. Ne eivät ole erillisiä luonnonmullistuksia, vaan yhteiskunnallisen ja taloudellisen toiminnan tuloksia, joiden vaikutusalue on hyvin laaja. Globalisaatiota kuvastaa myös ympäristöpolitiikan kansainvälistyminen, esimerkkeinä Brundtlandin komissio kestävine kehityksineen ja Rion ympäristökokous vuodelta 1992. Maailmanlaajuisesti tarkastellen myös väestönkasvu liittyy ympäristömuutoksiin, etenkin eroosioon ja ilmastomuutoksiin. (Wilenius 1996.)

Ympäristökysymyksen globaali luonne ei kuitenkaan ole itsestään selvä asia. Sen hahmotamisessa on otettava huomioon luonnon ja yhteiskunnan mutkikas vuorovaikutussuhde.

Haila (1996) tähdentää, etteivät kaikki ympäristöongelmat ole globaaleja luonteeltaan. Ympäristökysymyksen ymmärtämiseksi se tulee jakaa osiin. Osa ympäristökysymyksistä on hyvinkin paikallisia. On myös tarpeen erottaa toisistaan yhtenäisen prosessin aiheuttama ja summavaikutuksena toteutuva globalisaatio. Ilmakehän koostumuksen muutos on prosessina maapallon kattava, kun taas monet muut ongelmat ovat paikallisesti toistuvia ilmiöitä, jotka toistuvat samalla tapaa niin laajalti, että summana syntyy globaali kokonaisvaikutus. Jälkimmäisessä tapauksessa paikalliset ilmiöt ja niiden syyt saattavat kuitenkin poiketa toisistaan huomattavasti.

Perusongelmia ympäristömuutosten hahmottamisessa on se, missä määrin voimme suoraan havainnoida näitä muutoksia ja missä määrin kyse on asioiden tulkinnasta ja valikoinnista. Ilmastomuutoksen ja yhteiskunnan suhdetta tarkastellessaan Rosa ja Dietz (1998) erottavat neorealistisen ja konstruktivistisen lähestymistavan toisistaan. Neorealistinen kanta olettaa, että vallitsee pitkälle menevä episteeminen yhteisymmärrys ilmastomuutosten luonteesta. Sosiologien tehtävänä on täsmentää muutosten yhteiskunnallisia syitä ja vaikutuksia. Sen sijaan konstruktivistit epäilevät ilmastotutkijoiden esittämän tiedon pätevyyttä. Ongelmien esiintulo riippuu tiedeyhteisön sisäistä valta-asemista ja ympäristöliikkeen toimista eikä vain tutkimustiedon kasautumisesta.

Jälkimmäistä linjaa seuraten Yearley (1996) pyrkii osoittamaan, kuinka ympäristöongelmista on tullut globaaleja ongelmia siksi että ja miten eri ihmiset ja järjestöt ovat toimineet tehdäkseen ympäristöstä maailmanlaajuisen ilmiön. Tämä ei merkitse ilmaston tai merten muutosten maailmanlaajuisuuden kieltämistä, vaan sen tähdentämistä, että eri puolilla palloa samatkin asiat määrittelevät ongelmiksi eri tavoin ja vaikutusten kohdentuminen on erilaista. Vaikka Brundtlandin komission raportti käsittelee ”yhteistä tulevaisuuttamme”, tämä yhteisyys voidaan kyseenalaistaa.

Mutta vaikka on tärkeää tutkia ongelmien konstruointumista ja siihen liittyviä intressiristiriitoja, olisi myös pohdittava taloudellisen ja poliittisen globalisaation suhdetta maailmanlaajuisiin ympäristöongelmiin. Miten ne liittyvät monikansallisten yritysten ja liberalisoitujen rahoitusmarkkinoiden toimintaan? Missä määrin maailmanpolitiikka vaikuttaa ympäristökysymysten ratkomiseen? Kansainvälisen yhteistyön tarpeellisuudesta vaikuttaa vallitsevan suhteellisen laaja yksimielisyys – joskin sen tavasta ja keinoista on melkoinen erimielisyys. Sosiologiselta kannalta globaalin ympäristökysymyksen keskiössä on kuitenkin se, millä yhteiskunnallisilla toimilla kasvaviin ongelmiin voidaan reagoida (ks. Prades 1999). Kansainvälises-

sä ympäristöpolitiikassa ei kuitenkaan ole edetty paljon alkua pidemmälle.

Globaalit ympäristömuutokset asettavat kahdenlaisia haasteita sosiologialle. Toisaalta on eriteltävä luonnon- ja yhteiskunnallisten prosessien vuorovaikutusta ja limittymistä, ja toisaalta on tarkasteltava ongelmien yhteyttä moniulotteiseen globalisaatioon.

Kulttuurisesti: Jihad vastaan McMaailma?

Globalisaation tuottamaa uutta kulttuurista homogenisoitumista on monissa kriittisissä esityksissä kutsuttu *McMaailmaksi* tai *McDonaldisoitumiseksi*. McMaailmaa ei luonnehdi vain (pika)ruokakulttuurin yhtenäistymisen (ja surkastuminen), vaan siihen liitetään myös Hollymaailman voittokulku elokuva ”taiteessa”, MTV:n ja CNN:n läpituokevuus televisiossa, ja kirjallisuuden korvautuminen CD-ROMilla ja muilla sähköisillä muodoilla. Kaiken takana on vielä palvelu- ja viestintäyritysten keskittyminen ja ketjuuntuminen pääosin (pohjois)amerikkalaisessa omistuksessa. Samassa hengessä on kysely jopa yliopiston McDonaldisoitumista.

Näin oikoista ei kehitys tietenkään ole ollut, ja McTeesi onkin kiiruhdettu kiistämään eri perustein. Beck (1997, 80–88) näkee paitsi paikallisten kulttuurien jatkavan olemassaoloaan, osittain jopa voimistuvan juuri globalisaation johdosta. Globalisaation oma logiikka näet edellyttää paikallisten siteiden kehittämistä ja esimerkiksi tuotteiden erikoistamista paikallisten mieltymysten mukaisiksi. Kyse on eräänlaisesta uudelleenpaikallistamisesta (Re-Lokalisierung). Erityisesti Robertson on tähdentänyt tätä kaksinaisuutta. Paikallinen on ymmärrettävä globaalien aspektiksi eikä sille alistetuksi. Kulttuurisessa globalisaatiossa onkin kyse *glokalisaatiosta*, ristiriitaisesta prosessista (Robertson 1992).

Myös kapitalististen talouksien osalta on syytä tähdentää kulttuuristen erojen ja erotelujen merkitystä. Grayn (1999) mukaan aasialainen kapitalismi ja nykyvenäläinen (anarko)kapitalismi eroavat ratkaisevasti angloamerikkalaisesta mallista.

Yhdestä yhtenäisestä globaalista kulttuurista ei siis voi puhua. Ainakin kun kulttuurilla ymmärretään jotain sentapaista kuin kollektiivista elämäntapaa tai uskomusten, tyylien, arvojen ja symbolien kokonaisuutta, kulttuureista voi puhua vain monikossa (Smith 1990). Tästä näkökulmasta globalisaatio näyttää vain suhteellisenä kehityskuluna, joka eriytyy paikallisesti.

Myös angloamerikkalaisen yhtenäistymisen vahvuus voidaan kyseenalaistaa. Poliittiset ja ideologiset ajatusmallit kiertävät nopeasti ympäri maailmaa, ja toki markkinaisuus on niiden joukossa vahva uskonto, mutta globalisaatio mahdollistaa myös demokraattisten ja kriittisten ideoiden leviämisen. Populaarikulttuurissa esimerkiksi jamaikalaisen musiikin tai intialaisen elokuvan kansainvälinen vaikutus on ollut huomattava.

Kirjassaan *Jihad vs. McWorld* (1995) Benjamin Barber hahmottelee laajemmin globalisaatiota ja sen kulttuurisia vastavoimia. Vaikka hän kokoaa nämä vastavoimat islamilaiseen pyhän sodan julistukseen viittaavaan Jihadiin, ne sisältävät itse asiassa moninaisen kirjon eurooppalaisia separatistisia ja demokraattisia liikkeitä, siirtymätalouksien hajautumistendenssejä ja aasialaista omaleimaisuutta – mutta tietenkin myös islamilaista fundamentalismia. Niitä yhdistää reaktio tavaramuotoistumista ja usein myös länsimaista liberalismia vastaan. Keskeinen ajatus on, että löydämme *sekä* Jihadin *että* McMaailman piirteitä, usein samasta maasta ja samaan aikaan.

Barberin nimeämä (laaja) Jihad ei ole vain menneisyyden jäännös, vaan olennaisesti globalisaation tuote ja vastavoima. Niitä ei voi siten tarkastella erillään, vaan kumpikin edellyttää toistaan. Kehityskulku ei hänen mielestään kuitenkaan vaikuta kovin onnelliselta, sillä kumpikin näistä voimista toimii demokratiaa nakertavasti ja heikentävästi.

Globalisaation tarkastelu yhteydessä kulttuuriin vastavoimiinsa vaikuttaa perustelulta. Pulmallisempaa sen sijaan on pyrkiä niputtamaan vastakulttuurit yhteen kategoriaan, sillä olennaistahan on niiden moninaisuus, eritasoisuus ja eriaikaisuus.

Jos päädytään korostamaan kulttuurin moninaistumista ja 'hybridisaatiota', ollaan lähellä postmodernismitulkintaa. Tällöin kuitenkin sivuutetaan markkinamuotoistuminen ja yhdenmukaistuminen, joka sekin toimii vahvana tendenssinä. Jameson (1998) tuntuukin pitävän globalisaatiota postmodernismia laajempänä ja vivahteikkaampana käsitteenä, joka sisältää molempien tendenssien ja niiden vuorovaikutuksen tarkastelun.

Ilmeinen haaste sosiologis-kulttuuriselle globalisaatiotulkinnalle on: kuinka kytkeä yhteen kulttuurinen ja systeeminen aspekti (ks. Friedman 1994)? Laajasti ymmärretty kulttuuri on osa systeemiä ja se sekä uusintaa että muuttaa globaalia järjestelmää.

Poliittisesti: kansallisvaltion ja globaalien hallinnan välitila

Kansallisvaltiollinen demokratia ja päätösvalta ovat edelleen olemassa, mutta on ilmeistä että globalisaatio murentaa monin tavoin niiden perustaa. Vain eräs esimerkki muutoksesta on se tapa, jolla rahoitusmarkkinoiden deregulaatio toteutettiin useimmissa maissa (ks. Helleiner 1994). Päinvastoin kuin vapaakauppasopimuksia, deregulaatiopäätöksiä ei juurikaan käsitelty parlamenteissa eivätkä edes kaikki hallitusten jäsenet olleet niistä tietoisia. Päätökset vietiin läpi keskuspankkien ja valtiovarainministeriöiden johdossa, "teknisinä" tai "epäpoliittisina" ratkaisuina, joiden laajakantoiset vaikutukset paljastuivat vasta jälkikäteen. Samantyyppinen toimintamalli on haluttu toteuttaa pysyvämmin Euroopan keskuspankin osalta, joskin asiaan on myös vaadittu korjausta.

Uusliberaalit globalisaation sanansaattajat pitävätkin kansallisvaltioiden loppua paitsi väistämättömänä myös toivottavana kehityksenä. Kun tavaroiden ja pääomien rajat poistuvat, tilalle nousee erilaisia alueellisia ja muita uusia yksiköitä (ks. Ohmae 1996).

Veroparatiiseista ja vapaista rahavirroista huolimatta kansallisvaltiot ovat osoittautuneet harvinaisen sitkeähenkisiksi. Mutta valtioilla ja valtioilla on eronsa – ja koollakin on väliä! Monikansallisilla yrityksillä on edelleen "emämaansa", ja valtioilla on omat

mahdollisuutensa valvoa sijoituksia. Kun maailmanjärjestelmässä mikään maa ei voi olla tyystin ulkopuolinen ja riippumaton, kysymys on suvereniteetin asteesta. Tietyiltä osin globalisaatio on johtanut kansallisvaltion roolin vankentumiseen yritystoiminnan edellytysten parantajana. (Ks. Holton 1998, 80-107.)

Mutta tietenkin tämä valtion uusi rooli muuttaa aiempia painotuksia. Yleisesti katsotaan, että valtion onnistuminen kehityksen (= talouskasvun) edistämiseksi riippuu sen kyvystä ylläpitää makrotaloudellista vakautta, rakentaa toimiva talouden perusrakenne sekä luoda uskottavat instituutiot sen toiminnalle (Väyrynen 1998, 155). Toisaalta kansallisvaltioille säilytetään tehtäviä "työpaikkakilpailun" osanottajina. Niiden tulisi säilyttää ja kehittää omia huippuyksiköitään, ja mieluiten myös houkutella muualta maailmasta pääomia ja työpaikkoja maahan. Valittavana on vielä erityyppisiä strategioita, kuten "kilpailu alaspäin" (halpamyynti) tai "kilpailu ylöspäin" (uudet nokiät). (Ks. Kasvio & Nieminen 1998, 33-45.)

Kansallisvaltioiden ote on heikentynyt erityisesti "kansantalouksien" sääntelyn osalta. Kun rahoitus- ja valuuttamarkkinoita kyettiin ohjaamaan, hallituksilla oli mahdollisuuksia tuotannon, teknologian ja työllisyyden edistämiseen kuten myös tulojen uudelleenjakoon. Aglietta (1998) on kuvannut tätä sääntelyteoreettisesta näkökulmasta siten, että valtiot toimivat kollektiivisina investoijina ja rahoitusjärjestelmän sääntelijöinä tavalla, johon mikään yksityinen yritys tai järjestö ei pysty. Tämä loi suurelta osalta perustaa sodanjälkeiselle "pitkälle kasvukaudelle" (välttääkseni pulmallisen fordismitermin käyttöä). Aglietta tosin itse uskoo jonkinlaiseen 'palkkayhteiskunnan maailmanlaajuistumiseen' ja siihen perustuvaan uuteen sääntelytapaan.

Mitä siis kansallisvaltion jälkeen? Tämän kysymyksen esittävät yhä useammat globalisaatiotutkijat (mm. Amin 1997, Bauman 1998, Beck 1997, Habermas 1998, Hirst & Thompson 1996, Holton 1998). Vastaukset kyllä vaihtelevat. Baumanilaisessa visiossa kysymys on siitä, että monenlaisia asioita

tapahtuu meille, ilman tietoista valintaa tai suunnittelua. Emme edes tiedä mitä asioiden hallinta voisi olla...

Monille vastaus on Eurooppa. EMU onkin jo toteutunut, mutta tavoitteena on myös laajempi eurooppalainen osallistuminen ja politiikka. Ajatuksen perustelu on luonteva: heikentyneiden kansallisvaltioiden ohelle tarvitaan koordinoitua sosiaali-, talous- ja ympäristöpolitiikkaa. EU:n vahvistamiseen pyritäänkin, joskin uusi laajeneminen varmaan kasaa tälle tiettyjä esteitä.

Vastaus on yllättävä. Eurooppalaista yhteistyötä on ilman muuta syytä vahvistaa, ja muutenkin kuin hallitusten ja virkamiesten tasolla. Mutta globaalin politiikan haasteet? Niihin ei Eurooppa-linnakkeen rakentaminen ole niinkään ratkaisu kuin osa ongelmaa.

Eurooppa-vastauksen rajallisuuden vuoksi on syytä pohtia kysymystä laaja-alaisemmasta, *globaalisesta hallinnasta* (ks. Holton 1998, 108–134; Väyrynen 1998, 175–194). Eräs osa tästä on jo kehkeytymässä oleva suuryritysten oma pelisääntöjen luominen, jonka esimerkiksi Hirst ja Thompson (1996) katsovat olevan nimenomaan yritysten omissa intresseissä. Toisen maailmansodan jälkeen syntyneet valtiopohjaiset hallintajärjestelmät kuten YK ja IMF ovat nekin osa vastausta, joskin niiden toimia on laajalti kritisoitu tehottomuudesta ja yksipuolisuudesta. Näiden järjestöjen sisällä on kuitenkin havaittavissa muutoksen merkkejä (ks. Deacon ym. 1997, 57–90).

Hallinnan pohdinta on tärkeää, mutta se ei vielä ratko perustavia demokratian ja kansalaisyhteiskunnan kysymyksiä. Kun Habermasin mukaan olemme siirtyneet 'jälkikansalliseen konstellaatioon', tarvitaan myös uusia demokraattisen vaikuttamisen muotoja. Avainasemassa on jälleen diskursiivinen julkisuus, jota ei kansainvälisellä tasolla vielä ole, mutta joka ainakin Euroopan mittakaavassa on luotavissa. Habermas (1998, 156–169) hahmottelee kuitenkin myös Eurooppaa laajempia näköaloja, jotka kiteytyvät 'maailmansisäpolitiikan' (Weltinnenpolitik) käsitteeseen. Kyseessä on toistaiseksi avoimeksi jäävä idea maailmankansalaisten toiminnasta globaalissa kansalaisyhteiskun-

nassa. Kansalaisaloitteet ja eri yhteistyömuodot luonnehtivat kyllä globaalia politiikkantekoa (ks. Willets 1997), mutta monissa asioissa kansallinen etu on edelleen etusijalla.

Sosiologisesti haastavaa on eritellä, kuinka valtio-, yhteisö- ja markkinaperusteiset hallintamuodot limittyvät globalisoituvassa ympäristössä. Poliitiikan sosiologiassa kansallisvaltiollinen kehys kyseenalaistuu. Myös oikeussosiologisesti on kiinnostava kysymys, mitä muut kuin valtiollisiin päätöksiin kytkeytyvät normit ja säännöt merkitsevät.

Kysymys hyvinvointivaltiosta

Varsinkin populaareimmissa globalisaatio-kritiikeissä hyvinvointivaltion nähdään olevan vakavasti uhattuna. Suuryritysten ja rahoitusmarkkinoiden kansainvälistyminen näkyy sen rahoitus- ja kannatuspohjaa – erityisesti vaaravyöhykkeessä on pohjoismaistyyppinen hyvinvointivaltio. Garrett (1998) väittää tällaista lähestymistapaa jopa "uudeksi konventionaaliseksi viisaudeksi", jota hän itse perusteellisesti arvostelee.

Sinänsä talouksien kansainvälistymisen ja sosiaalimenojen kasvun välinen – positiivinen – yhteys on jo aiemmin tunnettu tosi-seikka. Tämä yhteys on todettu mm. Cameronin (1978) ja Katzensteinin (1985) tutkimuksissa. Mutta Garrettin teesi on, että sama yhteys pätee myös nykyisessä globalisoituvassa maailmassa ja vaikka otetaan huomioon pääomaliikkeiden deregulaatio (ks. myös Garrett & Mitchell 1995). Globalisaation ja hyvinvointivaltion välillä ei siis ole mitään vastakkaisuutta, päinvastoin.

Tällaisen yleisen vastakkainasettelun kritiikki onkin aivan perusteltua. Pulmana kuitenkin on, että koko kysymys on turhan yleinen ja abstrakti – vaaditaan monia täsmennyksiä. Ensinnäkin globalisaatio on liian laaja muutos, jotta voitaisiin selvittää, aiheuttaako globalisaatio välittömästi hyvinvointivaltion (tai paikalliskulttuurin, luonnonsuojelun ym.) alasajon. Tokihan tässä on monia toimijoita, subjekteja ja eroja takana. Toiseksi, tähän liittyen, hyvinvointivaltiot ovat kehityksessään eriytyneet aika lailla, ja siten on tärkeää selvittää, kuinka nämä erot vai-

kuttavat niiden toimintakykyyn globaalien haasteiden oloissa. Ja kolmanneksi on vielä syytä kiinnittää huomiota 1990-luvun globalisaatioprosessin uutuuteen. Aiempia vuosikymmeniä koskevat yleistyksiset (joihin Garrett rakentaa teesinsä) eivät välttämättä päde viime vuosiin tai lähitulevaisuuteen.

Eri hyvinvointivaltiollisia järjestelmiä (tai 'regiimejä') onkin vertailtu suhteessa globalisaatioon. Esping-Andersen (1996) pitää status quon säilymistä todennäköisenä, joskin esimerkiksi mannereurooppalainen hyvinvointivaltio saattaa osoittautua pohjoismaista haavoittuvammaksi. Suurin pulma on työllistymisen ja kasvun välisen suhteen heikkeneminen.

Aivan oma lukunsa on siirtymätalousmaiden muutos. Niiden aiemmat hyvinvointijärjestelmät eivät toimi markkinatalouteen (vaivalloisesti) siirryttäessä, ja uusia järjestelmiä on ollut vaikea luoda. Maailmanpankin ja muiden rahoittajien suosittama minimitasoinen perusturva tuskin on kovin kestävä vaihtoehto (Deacon ym. 1997).

Vaikka Esping-Andersenin tunnetuksitekemällä regiimijaottelulla on ollut vertailevaa tutkimusta edistäviä vaikutuksia, näyttää siltä, että saman regiimin sisällä kehitys on eriytyneessä globalisaation oloissa. Maiden sisäiset taloudelliset ja sosiaaliset rakenteet vaikuttavat niiden tapaan reagoida ulkoisiin haasteisiin, ja toki ideologis-poliittisilla muutoksilla on oma sijansa. Jatkotutkimuksessa tulisi paneutua sosiaalimenojen määrän sijasta hyvinvointipolitiikan sisältöihin, jotka eroavat esimerkiksi työllistymisvelvoitteen painottamisen, tulojen uudelleenjaon ja sosiaaliturvan rahoitustavan suhteen (Kosonen 1998).

Globalisaation suorien vaikutusten sijasta on osuvampaa puhua *hyvinvointivaltioiden toimintaehtojen muuttumisesta*. Suhdanteita tasaavan ja korkean työllisyysasteen politiikan vaikeus koskee kaikkia maita, joskin kansallisilla instituutioilla ja ratkaisuilla on edelleen merkitystä. Kuitenkin suuryritysten monikansallistumiseen liittyy kansallisten neuvotteluinstituutioiden kyseenalaistaminen joskaan ei automaattinen murentuminen. Samoin vaikeus ylläpitää korkeaa verotusta erityisesti pääomatulojen osalta yhdis-

tää maita. Eräs läpikäyvä tendenssi on ansioiden eriytyminen ja sitä myötä tuloerojen kasvu: koulutettuja ja vahvoja ammattiryhmiä palkitaan selvästi paremmin kuin suhteellisen ammattitaidottomia ryhmiä. Eri-tyyppisissä ja erivahvaisissa hyvinvointivaltioissa nämä haasteet kuitenkin vaikuttavat eri tavoin; mm. Hollanti ja Tanska tuodaan usein esille esimerkkeinä muutoksiin menestyksekkäästi sopeutuneista maista (ks. Hirst 1998).

Loppumietteitä

Globalisaation käsitteeseen kytkeytyy rajoja ylittävä, maailmanlaajuisten prosessien näkökulma, ja ihmisten kasvaminen lisääntyvästi tietoiseksi tästä. Kyse on nimenomaan prosessista eikä yhtäkkisestä siirtymästä uuteen tilaan. Edellä olen kartoittanut prosessin taloudellisia, kulttuurisia ja poliittisia ulottuvuuksia sekä globalisaation suhdetta ympäristökysymykseen ja hyvinvointivaltioon. Sanotun perusteella globalisaatiota on syytä pitää moniulotteisena käsitteenä, jota ei voi redusoida sen enempää taloudelliseen kuin kulttuuriseenkaan aspektiin. Globalisaatio näyttää myös etenevän eritahtisesti näillä ulottuvuuksilla. Se etenee vauhdikkaasti rahoitusmarkkinoilla ja suuryritysten toiminoissa, kun taas kulttuuris-sosiaalisesti se kohtaa monia vastavoimia, ja globalisaation poliittinen hallinta on varsin avoin kysymys. Kuvaa täydentää paikallisuuden ja alueellisuuden roolin voimistuminen.

Sosiologisesti globalisaatioon on liitetty *uudenlainen refleksiivisyys*. Toisaalta kasvaa maailmanlaajuinen tietoisuus, toisaalta paikallisuuden ja itsen uusi korostus.³ Monet sosiologit ovat pyrkineet globalisaation kulttuurisella määrittelyksellään tekemään pesäeroa uusliberaalin globalismin ekonomistisista edustajista. Samalla he sivuuttavat *uu-*

3 Beckille (ks. Beck ym. 1995) refleksiivisyys on 'itensä kohtaamista', mutta hän näkee globaalin muutoksen toteutuvan paljolti 'reflektioimattomasti', mistä juontuu nykyinen epävarmuuden aika. Sama epävarmuus vaivaa Baumania (1998).

det maailmanlaajuiset jakolinjat ja ristiriidat. Eri puolilla asuvat ihmiset ovat lisääntyvästi osana globaalia vuorovaikutusta, mutta sittenkin vain pieni osa hyötyy taloudellisesti tai pääsee osaksi Internet-yhteyksiä. Sosiologisen globalisaatiotutkimuksen tulisikin ottaa myös taloudelliset ja poliittiset valtasuhteet erittelynsä keskiöön.

Kaikkiaan: uusi tilanne asettaa uudenlaisia haasteita sosiologiselle tutkimukselle. Globalisaatiota tulee eritellä sosiaalisen toiminnan näkökulmasta, mutta ei irrallaan muuttuvista yhteiskunnallisista rakenteista. Yhteiskunnallisia muutoksia ei kuitenkaan enää voi rajata kansallisvaltiollisiin määrittämiin. Kansallisvaltiot eivät toki poistu näyttämöltä, mutta niiden merkitys on suhteellistumassa. Keskustelussa globalisaation mahdollisista vaikutuksista on tarpeen selkeyttää kysymyksenasettelua. Globalisaatiota ei voi mieltää tahtovana ja toimivana subjektina, joka pyrkisi vaikuttamaan ilmakehään, sosiaaliturvaan tai tulonjakoon. Sen sijaan se ehdollistaa olennaisesti näitä ja monia muita asioita koskevia ratkaisuja – jotka sittenkin viime kädessä tehdään yhteiskunnallisen ja poliittisen harkinnan perusteella. ○

Kirjallisuus

Aglietta, Michel (1998): Capitalism at the Turn of the Century: Regulation Theory and the Challenge of Social Change. *New Left Review* 232, November/December.

Amin, Samir (1997): Capitalism in the Age of Globalization. The Management of Contemporary Society. Zed Books, London & New Jersey.

Bairoch, Paul (1996): Globalization Myths and Realities: One Century of External Trade and Foreign Investment. Teoksessa Boyer, Robert & Drache, Daniel (toim.): States Against Markets. The Limits of Globalization. Routledge, London.

Barber, Benjamin R. (1995): Jihad vs. McWorld. How Globalism and Tribalism Are Reshaping the World. Ballantine Books, New York.

Bauman, Zygmunt (1998): Globalization. The Human Consequences. Polity Press, Cambridge.

Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott (1995): Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio. Vastapaino, Tampere.

Beck, Ulrich (1997): Was ist Globalisierung? Irrtümer des Globalismus – Antworten auf Globalisierung. Suhrkamp, Frankfurt am Main.

Cameron, David R. (1978): The Expansion of the Public Economy: A Comparative Analysis. *American Political Science Review* 72:4.

Deacon, Bob with Michelle Hulse & Paul Stubbs (1997): Global Social Policy. International Organizations and the Future of Welfare. Sage, London, Thousand Oaks & New Delhi.

Esping-Andersen, Gøsta (1996): Positive-Sum Solutions in a World of Trade-Offs? Teoksessa Esping-Andersen, Gøsta (toim.): Welfare States in Transition. National Adaptations in Global Economies. Sage, London, Thousand Oaks & New Delhi.

Friedman, Jonathan (1994): Cultural Identity and Global Process. Sage, London, Thousand Oaks & New Delhi.

Garrett, Geoffrey (1998): Partisan Politics in the Global Economy. Cambridge University Press, Cambridge.

Garrett, Geoffrey & Mitchell, Deborah (1995): Globalization and the Welfare State: Income Transfers in the Industrial Democracies, 1965–1990. Paper to Comparative Research On Welfare State Reforms, Pavia 14–17 September 1995.

Gray, John (1999): False Dawn. The Delusions of Global Capitalism. Granta Books, London.

Habermas, Jürgen (1998): Die postnationale Konstellation. Politische Essays. Suhrkamp, Frankfurt am Main.

Haila, Yrjö (1996): ”Ympäristökysymyksen” monet kasvot. *Tiede ja edistys* 21:4.

Helleiner, Eric (1994): States and the Reemergence of Global Finance. From Bretton Woods to the 1990s. Cornell University Press, Ithaca & London.

Hirst, Paul (1998): Can the European Welfare State Survive Globalization? Sweden, Denmark, and the Netherlands in Comparative Perspective. Working Paper Series on European Studies 2:1, University of Wisconsin-Madison.

Hirst, Paul & Thompson, Grahame (1996): Globalization in Question. The International Economy and the Possibilities of Governance. Polity Press, Cambridge.

Holton, Robert J. (1998): Globalization and the Nation-State. Macmillan, London.

Jameson, Fredric (1998): Notes on Globalization as a Philosophical Issue. Teoksessa Jameson, Fredric & Miyoshi, Masao (toim.): The Cultures of Globalization. Duke University Press, Durham & London.

Kasvio, Antti & Nieminen, Ari (1998): Globalisaatio, työpaikkakilpailu ja Suomi – uuteen kansalliseen strategiaan? Tampereen yliopiston tietoyhteiskunnan tutkimuskeskuksen työraportteja 4/1998, Tampere.

Katzenstein, Peter (1985): Small States in World Markets. Cornell University Press, Ithaca, N.Y.

Kosonen, Pekka (1994): Fiktiivinen pääoma taloussosiologisena käsitteenä. Teoksessa Kovalainen, Anne & Ikonen, Jarmo (toim.): Tieteen boheemi – boheemin tiede. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, Keskustelua ja raportteja -sarja, 6:1994, Turku.

Kosonen, Pekka (1998): Globalization, Europeanization and Small Welfare States. Teoksessa Madsen, Per Kongshøj (toim.): Work and Welfare. Proceedings of the workshop of the COST A7 final conference, London, 12 and 13 December 1997. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

Luhmann, Niklas (1984): Soziale Systeme. Grundriss einer allgemeinen Theorie. Suhrkamp, Frankfurt am Main.

Luhmann, Niklas (1997): Die Gesellschaft der Gesellschaft. Suhrkamp, Frankfurt am Main.

Moore, Wilbert E. (1966): Global Sociology: The World as a Singular System. The American Journal of Sociology 71:5.

Ohmae, Kenichi (1996): End of the Nation State. The Rise of Regional Economies. HarperCollins Publishers, London.

Prades, José A. (1999): Global Environmental Change and Contemporary Society: Classical Sociological Analysis Revisited. International Sociology 14:1.

Robertson, Roland (1992): Globalization. Social Theory and Global Culture. Sage, London, Newbury Park & New Delhi.

Robertson, Roland & Khondker, Habib Haque (1998): Discourses of Globalization. Preliminary Considerations. International Sociology 13:1.

Rosa, Eugene A. & Dietz, Thomas (1998): Climate Change and Society. Speculation, Construction and Scientific Investigation. International Sociology 13:4.

Shaw, Martin (1994): Global Society and International Relations. Sociological Concepts and Political Perspectives. Polity Press, Cambridge.

Scholte, Jan Aart (1996): Beyond the Buzzword: Towards a Critical Theory of Globalization. Teoksessa Kofman, Eleonore & Youngs, Gillian (toim.): Globalization: Theory and Practice. Pinter, London.

Smith, Anthony D. (1990): Towards a Global Culture? Teoksessa Featherstone, Mike (toim.): Global Culture. Nationalism, Globalization and Modernity. Sage, London, Newbury Park & New Delhi.

Tranøy, Bent Sofus (1995): Ytre press eller politisk påskudd? Internasjonal finansmarkeds utvikling og norsk kreditliberalisering. Sosiologi i dag 4/1995.

Väyrynen, Raimo (1998): Globalisaatio. Uhka vai mahdollisuus? Atena kustannus, Juva.

Waters, Malcolm (1995): Globalization. Routledge, London.

Wilenius, Markku (1996): From Science to Politics: The Menace of Global Environmental Change. Acta Sociologica 39:1.

Willems, Peter (1997): Transnational Actors and International Organizations in Global Politics. Teoksessa Baylis, John & Smith, Steve (toim.): The Globalization of World Politics. An Introduction to International Relations. Oxford University Press, Oxford.

Yearley, Steven (1996): Sociology, Environmentalism, Globalization. Reinventing the Globe. Sage, London, Thousand Oaks & New Delhi.